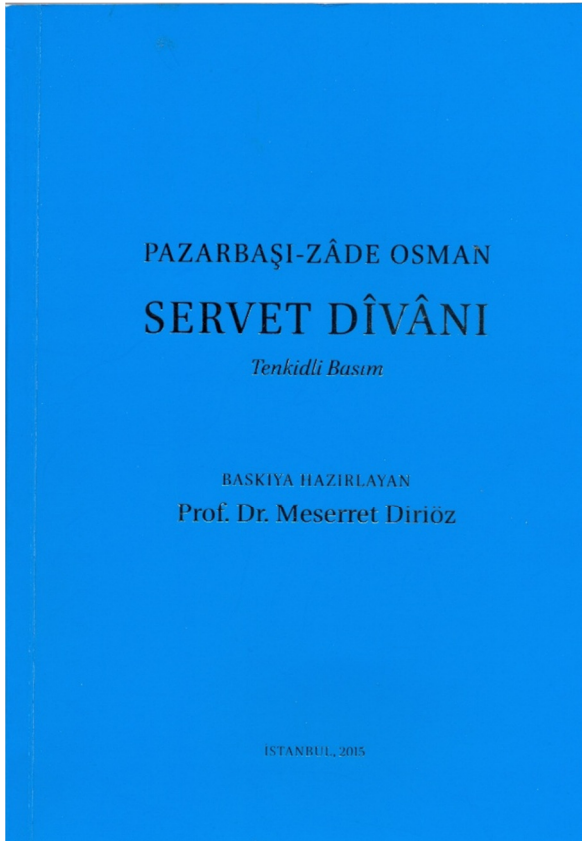

Meserret Diriöz (2015). *Pazarbaşı-Zâde Osman Servet Dîvânı – Tenkidli Basım*. İstanbul: Patrol Matbaacılık, VI+239 s.

Kamil Ali GIYNAŞ*

Prof. Dr. Meserret Diriöz'ün “Servet Dîvânı” adlı kitabı 1981 yılında Ankara’da yayımlanmıştır. Tanıtımını ve değerlendirmesini yaptığımız ise eserin ikinci baskısıdır. Bu baskıyı merhûmenin torunu Dr. Rıza Can Kardeş yayıma hazırlamıştır. “Kitabın İkinci Baskısı Hakkında Birkaç Söz” (s. III) kısmında Kardeş, anneannesinin kitabını birkaç defa okuduğunu, çok hoşuna gittiğini ve bir arkadaşına hediye etmek üzere kitapçılarda aradığını; fakat hiçbir yerde bulamadığını belirtir. Bunun üzerine kitabı yeniden neşretmeye karar verir.

Pazarbaşı-zâde Osman Servet Efendi XVII. yüzyılın sonlarında İstanbul’da doğmuştur. 9 Temmuz 1766 tarihinde Urfa veya Maraş’ta vefat etmiştir. Şiirlerinden, Servet’in, devrinin büyük devlet

adamlarından Sadrazam Hekîm Oğlu Ali Paşa ve bu paşanın yetiştirdiği ve sonradan onun gibi sadrazam olan, şair ve edip Koca Râgıb Paşa ile münasebetleri bulunduğu anlaşılmaktadır.

Diriöz’ün beş nüshadan hareketle hazırladığı dîvânda, 1 tardiye şeklinde muhammes kasîde, 151 gazel, 13 rubâ’î ve 35 matla’ ve müfred vardır. Ayrıca, dîvânın beş nüshasında da yer almayan ve Râmiz’in “Âdâb-ı Zurafâ” isimli tezkiresinde bulunan bir tarih de vardır. Bu tarih Hekîm Oğlu Ali Paşa’nın 1147 (1734)’de yaptırdığı câmi için söylenmiştir. Bu tarih bugün Kocamustafapaşa Caddesi üzerinde yer alan kapının üzerindedir.

* Dr., Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü,
e-posta: kagiynas@gmail.com

Servet'in şiirleri incelendiğinde, onun, Sâbit'in izinden giden; fakat hususiyeti bulunan, orijinal bir sanatkâr olduğu görülür. Nitekim bizzat Servet bir şiirinde onun hayrî'l-halefi olduğunu şöyle anlatıyor:

Olursa Sâbit'e Servet acerb mi hayr-i halef
Eden mübâdele yahşi alup yaman mı verir

Başka bir yerde de:

Hep Sâbit'ânedir eser-i dûde-i kalem
Servet eder mi şukkaya hiç mahrem âhari

diyor.

Servet'in şiirlerinde ilk göze çarpan husus, konuşma dilimizde bulunan deyimleri pek çok kullanmış olmasıdır. Bunlara, onun hemen her beytinde tesadüf etmek mümkündür. Aşağıda birkaç örnek verilmiştir:

Böyle hengâme-i hirmende revâ mı Servet
Arpacı kumrusu gibi düşüne murg-ı hayâl
* * *

Kavun degil k'edesin şemmesiyle istikfâ
Ayagın altına karpuz kabuğu kor a'dâ

Necâtî'den beri, birçok şairimizin rağbet ettiği şiirde atasözü kullanımına Servet'in şiirlerine nedense pek az rastlanır. Dîvân'ında:

Dil-dâre reh-güzârda bak harf atar rakîb
Meşhûrdur denür it ürür kârbân geçer
* * *

Hayâli kûyına gönderdiğim zamân Servet
Bana demiş idi ısmarlamakla olmaz Hac
* * *

Bunca buhâr-i mi'deye tâ böyle ser gerek
Dedim görünce tencere bulmuş kapagını

gibi beyitlerin sayısı birkaçı geçmez.

Servet'te kendisinden önce şiirde, ya çok nadir olarak kullanılmış veya hiç kullanılmamış Türkçe veya Türkçeye mal olmuş kelime çeşitleri de mühim bir yer tutar: Saka kuşu, deve kuşu, yengeç, tatarcık, gece-sefası, şiş kebab, cız-bız, yalancı dolma, has-ekmek, çay sohbeti, fincan, Haleb-çiçeklisi, çiçekli-yazlık, ilik, cımbız, taslak, kötek, suvak, masura, kambur, sağdıç, geveze, sırma-saç, yangın-tulumbası, kan kabarcığı, şamarcık, mızımız, şakrak, bizlengeç, kaypıncak, farfaralık, eşklenmek, yeleklenmek gibi:

Alışmamış Tuna'nın renciş-i tatarcığına¹

Sebû da uğradı sâgar da kan kabarcığına

* * *

Yâreme ey deşne-i ebrû-yi dil-ber sen acı

Nâvek-i müjgân kadar var mı belâ bizlengeci²

Servet, Türk halkının dilini, kültür ve zevkini Klâsik edebiyatımızın şaşmaz esaslarıyla mezcetmeye çalışmıştır. Bu sebeple; karar-ı yasağ, emr-i yasağ, yıllık-ı eşcar gibi Türkçe kelimeleri, Farsça tamlama kuralına göre Arapça ve Farsça kelimelerle terkip hâline sokmuş ve sabr, şi'r, tıfl, hüsn, sihr, subh, remz, kâil gibi Arapça; zülf, bezm, mihr, telh gibi Farsça kelimeleri de şiirleri arasında çok yerde sabır, şiir, şekil, tıfıl, hüsün, sihir, subuh, remiz, kayıl, zülûf, bezim, mihir, telih gibi halkın telaffuz ettiği şekillerde kullanmıştır:

Bozardı keyfini rind-i meyin karâr-i yasâg

Eger verilme sahbâdan ihtisâbiyye

* * *

Yine derûnuma sâkî neşât vermez mi

Bezimde câma bedel kahve verse de acebâ

Servet'in dilimize giren yabancı kelimeleri de, yine konuşma dilinden alarak kullandığını görüyoruz: Patenta, liman, falye, pavurya, şamandıra, pot, vaptiz, cendere gibi:

Pavuryası³ olur elbette bir muhâsebenin

Bu lücce-gâhda kim kec-rev ise çün yengec

Servet, yaşadığı devrin folklorunu iyi bilmektedir: "Cümle muradına erdi" gibi masal sözlerinden; "elini Mushaf'a koyup yemin etme", gelinlerin "ya nasîb" diyerek ata binmesi, bayramda küs olanların barışması gibi âdetlere, kapkaççılık, nemelazımcılık, abdestsiz namaz kılmak gibi içtimai-ahlâkî zaafllara kadar birçok malzemeyi onda bulmaktayız:

Gülüp açılmağı teşvîk-i rûzgâr deyüp

Elini Mushaf'a koymuş yemîn eder gonca

* * *

Şimdi semend-i nâza arûs-i merâm-i dil

Oldu süvâr zezeme-i yâ nasîb ile

Servet'in şiirlerinde kullandığı Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlamalar bile, genellikle ya eski dîvânlarda bulunmayan veya nadir bulunan; fakat yirminci asrın

¹ Tatarcık: Sıcak ülkelerde, özellikle Akdeniz çevresinde yaşayan, türlü hastalıklara yol açan küçük bir sinek, yakarca.

² Bizlengeç: Ucu çivili sopa.

³ Pavurya: Bir cins iri yengeç.

konuşma ve yazı dilinde bol bol yer almış kelimelerdir. Bunların çoğu, Servet tarafından son devirdeki anlamlarında kullanılmışlardır: Neş'e, kayd, mazbata, illet, müzmin, muzahref, salâhiyyet, ihtilâl, i'tidâl, mültefit, ittihâd, temeddüh, mürâfa'a, mübâdele, müessir, berrak, müstahdem, insaniyet, kasvet, sû'-i niyyet, fâl-i hayr, fesâd-ı mi'de, hey'et-i mecmû'a, hüsn-i hâl, arz-ı hâl, zât-ı muhterem, sa'y-i cemîli meşkûr, bâd-ı hevâ, der-kenâr, dûr-bîn, temcid vakti, rahmetli, irtikâb etmek, tasdi' etmek, tahsîs etmek, teemmül etmek, ihmâl etmek, hazmetmek, ittihaz etmek, tefhîm etmek, fenâ olmaz gibi:

Yârân piyâle gibi dönerlerdi bezmine
Rahmetli rind-i mey ne aceb Cem-cenâb idi

* * *

Bu zehr-i kand-i kûdûrâtdan eder imsâk
O kimse kim diye temcîd vakti yâ Mevlâ

Servet'e göre şiirde esas mana ile alakası olmayan ikinci bir tablo meydana getirmek bir hünerdir:

Lafzen müşâreket eden ma'nen mugâyeret
Servet tagazzül eylemede bundadır hüner

Servet şiirdeki ustalığının herkes tarafından bilinmesini istemektedir:

Kullan kalemi deşt-i suhanda hele Servet
Âdem hünerin bilmelidir bindiği atın

Aynı zamanda bir hattat olan şair, kaleminin kudret kalemi olduğunu, o kalemde yazılan yazının ve mananın çözülmesinin kolay olmadığını söyler:

Sad âferîn bu eser-i kilik-i kudretin
Kürsî-yi hattını bilene şeyh ü şâbda

Kitabın en önemli kısmı hiç kuşkusuz inceleme kısmıdır. Müellif, gerçekten de orijinal bir şair olan Servet'in edebî kişiliğini incelerken birçok beyti ayrıntılı bir biçimde şerh ettikten sonra Servet hakkındaki kanaatlerini şu şekilde özetler: "Servet'in sanatındaki en büyük başarısını temin eden hususlardan birincisi, şiirlerinde bol bol deyim kullanmış olmasıdır. O, buna o kadar düşkündür ki, mısraları arasında "ke-nahlin bi-lâ-semer" gibi Arapça; "na'l-der-âteş" gibi Farsça deyimleri bile kullanmaktan kendini alamamıştır. İkincisi, birkaç manası olan kelimeler kullanmasıdır. Üçüncüsü, bu çok manalı kelimelere dayanarak, hemen her yerde ihâm- tenâsüb sanatı yapmasıdır. Dördüncüsü, ihâm-ı tenâsübdeki fevkalade ustalığı sebebiyle, çok zaman iç içe, yan yana iki, hatta üç ayrı tenâsüb halkası meydana getirebilmiş olmasıdır. Servet'in bu hususiyetlerine, beşinci olarak da mühim bir hususiyetini katabiliriz. O da, klasik edebiyatımızda, kendisinden daha önce hiç kimsenin kullanmadığı, eskilerin tabiriyle yepyeni mazmunlar icat etmiş olmasıdır".

Baskısı tükenmiş olan bu değerli eserin yeniden yayımlanmasına vesile olan Dr. Rıza Can Kardeş'a teşekkür ediyorum, merhûme müellif Prof. Dr. Meserret Diriöz'e de Allah'tan rahmet diliyorum.

Gazellerinden örnekler:

Aceb gözündeki mestânenin şarâb mıdır
Ya hûn-i dil ile memzûce olmuş âb mıdır

Olanca keyfimizi bozdu târ-mâr etdi
Bu bezmde yapılan böyle hep harâb mıdır

Belâ-yi fakr-i firâkın çeken hemân biz isek
Aceb rakîb-i tehî-kîse kâm-yâb mıdır

Bu vaz'dan dahi dönmez mi ol felek-meşreb
Rakîbe kasdi kerem bize hep itâb mıdır

Düşünmeden gice tâ subh olunca bîdârım
Aceb bu vâkı'a Servet hayâl ü h'âb mıdır

* * *

Kâfir-i çeşm-i bütânın dîni yok îmânı yok
Etdiği cevr ü cefânın haddi yok pâyânı yok

Dilde ister hâl ü gîsûsu tahayyül olmaya
Öyle deşt-i ışk olur mu tûbu yok çevgânı yok

Ol tabîbin gitdi istikbâline cân u dili
N'işlesün bî-çâre âşık sabrı yok sâ mânı yok

N'eyleyim ol şahsı kim lâ-fark ola hayvândan
Bir de aklı var imiş iz'ânı yok irfânı yok

Görmeyen dîvânımı bilmez rûsûm-i kâ'ide
Hâce-i bî-servetin âyîni yok erkânı yok

Rubâ'îlerinden örnekler:

Şeb-zinde-i dil bir gül-i handân oldum
Gûyâ gececi bülbül-i nâlân oldum
Cân versem idi gamzene gam çekmez idim
Dil verdiğime sana peşîmân oldum

* * *

Bir lâle-ruhun şevkî edip bagrımı hûn
Bir demde bana urmada bin dâg-ı derûn
Aşkın dil-i şeydâya verir feyz-i şu'ûr
Leylâ'ya değişmem seni olsam Mecnûn

Matla' ve müfredlerinden örnekler:

Haram-zâdelik eylerse câm görme 'aceb
Bu fitne bintü'l-inebden tevellüd eyler hep

* * *

O nahl-i işveye gelmiş asâsını kakarak
Bak imdi sûfî-i nâ-dân istemez mi tayak

* * *

Nûr-ı dîdem kerem et salma beni ferdâya
Ben seninle bakarım iki gözüm dünyâya